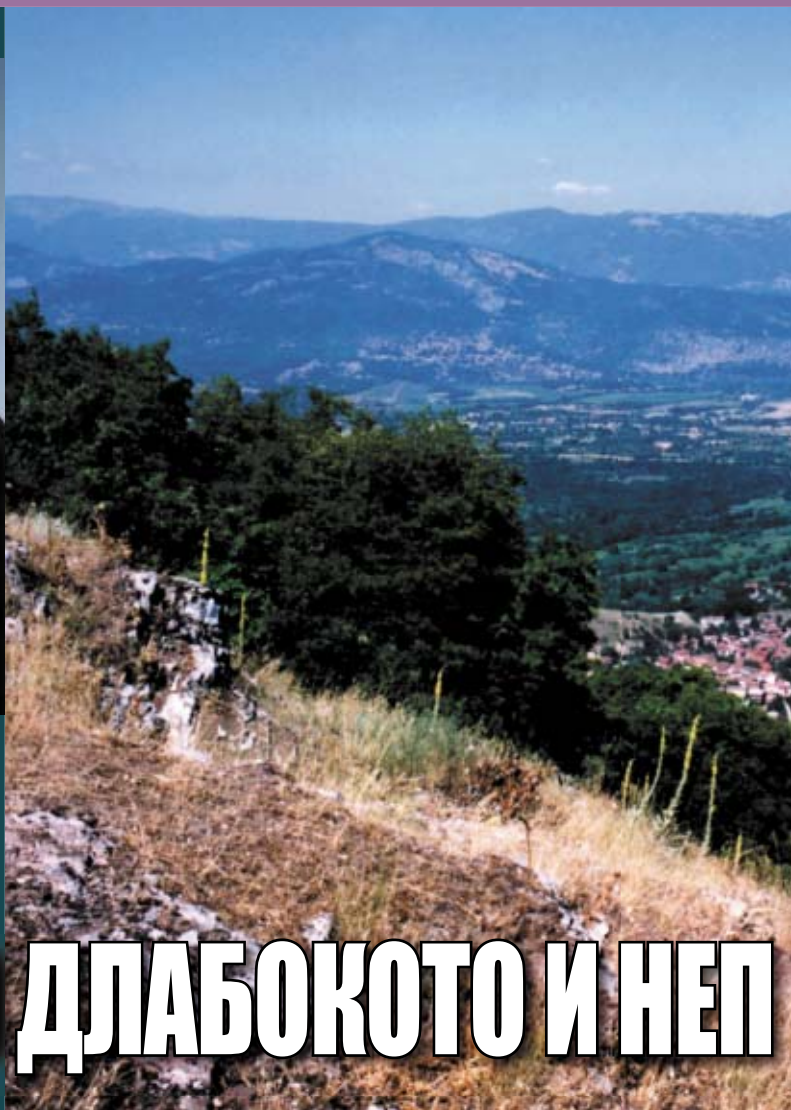

АНАСТАС КУШКОСКИ, АВТОР
НА "ВАЈТОС И НЕГОВАТА
ОКОЛИНА ВО АНТИКАТА"

НУРНУВАЊЕ ВО ДЛАБОКОТО И НЕП

Помеѓу населбите Вевчани, Окиси и Горна Белица, кои се наоѓаат северозападно од Охридското Езеро, во подножјето и падините на Јабланица, во средишниот дел се наоѓа "енигмата" Вајтос.

Откриени се следните симболи: осмозрачната звезда, како апотропејски симбол на ќерамиди (1937); шестолисната розета или шестозрачната звезда, како архитектонски симбол (пред 1900); розета со дабов лист (венец), резба во олтар на црква 1930 година; Глупавиот Август, како традиционална маска во Вевчанскиот карневал и други симболи.

..... ■ Разговорот го водеше: Милева ЛАЗОВА

☀ Господине Кушкоски, неодамна издавачката куќа "Ирис" од Струга ја обелодени Вашата книга со наслов "Вајтос и неговата околина во антиката". Што Ве натера да се зафатите со пишување на едно вакво комплексно дело?

КУШКОСКИ: Одговорот на ова прашање не е едноставен. Пред сè, станува збор за внатрешен порив, желба да се нурнам во тајните, во непознатото, а сето тоа водено од прашањето: Имаме ли вистинска историја на Македонија, особено за античкиот период? За мене беше посебен предизвик да се соочам со таа материја, да се истражува едно длабоко и непознато минато, тема која многумина ја одбегнуваат. И можеби оправдано. Тоа е период за кој нема доволно пишани извори или доколку ги има зборуваат воопштено или ја одминуваат вистината. Се однесува на поширок план, а што би рекле за еден конкретен простор и тоа сосема периферен? Таков е случајот со микропросторот помеѓу населбите: Вевчани, Окиси и Горна Белица кои се наоѓаат северозападно од Охридското Езеро, во подножјето и падините на Јабланица, а во чиј средишен дел се наоѓа "енигмата" Вајтос. Овој простор некогаш бил дел од Лихнидската област, односно од нејзината северозападна граница и ја делел нејзината судбина. Но, наспроти бурната историја на Лихнид за време на антиката, историската наука ништо не говори за случувањата на овој простор. Во областа околу Лихнидското Езеро постоеле градовите Enchelanoi, Kerax, Sation и Voioi. За нив нема други податоци освен нивното спомнување од времето на освојувачкиот поход на Филип V, 217 година п.н.е. во Илирија. Но, сите истражувачи денес се согласни дека нив треба да ги бараме западно од Охридското Езеро. Тоа беше додатен мотив во моето истражување. Исто

ОЗНАТО МИНАТО

така, археолошката наука сосема малку кажала по однос на локалитетот Вајтос и ранохристијанската базилика кај селото Октиси, а да не зборуваме за самата населба. Тргувајќи од фактот дека станува збор за граничен простор каде што границата била често поместувана по пат на војни дека тука поминувала важна римска сообраќајница, дојдов до помисла дека и тука се одиграле значајни настани, пулсирал животот за време на антиката и секако дека оставил свои траги во времето. Тоа беше само еден зрак на надеж, патоказ, кој ме водеше во овој повеќегодишен истражувачки потфат. Тој зрак, можеби не може да се спореди со сончевиот зрак кој, според легендата, го исцртал младиот Пердика со својот меч, а потоа го основал македонското кралство. Но, тој, секако дека може од денешен аспект да фрли нова светлина врз македонската историографија, како за конкретниот простор, така и пошироко. Мал зрак, но значаен кон целосното расветлување на нашето минато. За таа цел бев принуден поопстојно да ги согледам и анализирам сите аспекти на трагите во материјалната и духовната култура, чии корени влечат до најраната антика, а можеби и подлабоко. Нив ги среќаваме во преданијата, легендите, лексиката, топономијата, археолошките наоди, како и во историските извори. Сиот тој супстрат укажува на нови и непознати моменти од културно-историското минато и животот на овој простор, но и пошироко, и тоа од раниот антички период, па сè до доцната антика. Сознанијата до кои дојдов не мора

да значат дека ја кажуваат единствената вистина, но во секој случај, се надевам дека тие ќе предизвикаат и нови прашања за тој дамнешен и исчезнат свет и нашите врски со него.

✶ Од каде и од кога кај Вас се јавува интерес за археологијата, дотолку повеќе што Вие сте економист, односно Вашата професија нема некои допирни точки со археологијата? Како можевте да се справите со сите тие предизвици и ризици што ги носи еден ваков интердисциплинарен приод кон материјата што не е својствена за Вашата професија?

ЌУШКОСКИ: Пред сè, тоа го чинев со многу љубов кон она што го работев. Воедно, консултирав одредена стручна и друга литература од сите тие области, а не изостана и помошта од компетентни и стручни лица на кои сум им бескрајно благодарен. Таква благодарност упатувам и до сите оние кои ми овозможија увид на наодите од нивните збирки, откриени на просторот во последните седумдесетина години. Но, покрај тоа, имав и една среќна околност што делото чекаше повеќе години за печат, па така, одредени претпоставки, во меѓувреме се потврдуваа со некој нов наод

или научно сознание. Тоа ме правеше среќен. Ја исполнуваше мојата душа и ме храбреше да истраам во намерата. Сè се може кога се сака.

✶ До какви сè сознанија дојдовте? Што всушност претставува Вајтос?

ЌУШКОСКИ: Тоа е возвишение со доминантна положба во околината, со извонреден поглед кон долината на Дрим, кон Струшкото Поле и градот Лихнидос. Се наоѓа на надморска височина од 1.160 метри, а покрај него минува стар римски пат. Оддалечено е околу 1.500 метри воздушна линија од населбите Октиси и Вевчани. Инаку, самиот локалитет е повеќеслојно наоѓалиште од кое јасно можат да се издвојат најмалку две фази во неговата изградба и постоење. Првата е предримска и му припаѓа на македонско-хеленистичкиот период, а втората е римска, раноцарска, која трае до крајот на антиката.

Во првата фаза станува збор за утврдена населба, градче (оридум), чии остатоци се и денес видливи, особено во тврдинските ѕидови. Тие се изведени со големи камени блокови (квадери), а самата техника на градба е од типот opus quadra-

АНАСТАС ЌУШКОСКИ, АВТОР НА "ВАЈТОС И НЕГОВАТА ОКОЛИНА ВО АНТИКАТА"

там или поточно варијантата *opus isodomum* која ја среќаваме уште кај градбите во "Св. Еразмо" кај Охрид и Коџаџик во близината на Дебар, како и некои тврдини во Албанија. Ова место можел да го запоседне само некој локален владетел, кнез. Инаку, со што би се оправдала монументалноста на овие камени блокови и сидини како и наодите на луксузни и импортирани керамички садови?

Втората фаза е карактеристична според доградбите кои се вршени со кршен камен и варов малтер (емплектон). Што значи, врз урнатините на еден предримски опидум изграден е нов укрепен објект кој може да се идентификува со еден помал кастел - стража (*speculae*). Тоа најверојатно се случило во времето на Хадријан (II век н.е.), а задачата на самиот кастел, покрај другото, била контрола и заштита на околните патни правци. Оттука најлесно можат да се контролираат патиштата што водат покрај брегот на Лихнидското Езеро и течението на Дрилон (Црн Дрим). Но, исто така, тој овозможувал заштита и на карванскиот пат кој минува тука, а свој приклучок имал со егнатскиот пат во долината на Шкумба. За неговото постоење сведочат остатоците на трасата кај Вајтос, како и топонимите на местата: Цитате, Римски гробишта, Римска калдрма и Римско чешме во близината на Горна Белица.

Дали неговата улога се сведува само на тоа?

ЌУШКОСКИ: Не. Планинскиот предел на Јабланица, кој служел како природна граница на Лихнидската област од нејзината северозападна страна, придонесол ова утврдување да има и стратегиска улога. Оттука, може да се говори и за негова понагласена функција при што, покрај набљудувањето, вршело и заштита од пробивите на ограбувачките банди, потоа контрола на патниците и стоките што поминувале тука, наплата на патарина и други приходи за локалната власт. Исто така, може да се смета дека тука постоело и преноќиште за патниците, особено во рамничарскиот дел на Вајтос, како погодно место за одмор и замена на коњите за пренос на пошта и стока. Не е исклучено дека тука поминувале и освојувачките легији кога трасата покрај брегот на Езерото била непроодна.

Кои се хронолошките рамки на постоење на ова утврдување?

ЌУШКОСКИ: Вајтос е редок случај кај предримските опиди кај нас да продолжи со животот и низ раноримското време, па сè до крајот на антиката. Треба да се напомене дека во наодите тука се присутни форми и начини на орнаментирање кои се карактеристични за бронзеното време дури и неолитот. Но, тие колку и да ја поместуваат горната граница, сепак треба да се има предвид концентрацијата на самите наоди кои им припаѓаат на македонско-хеленистичкиот период, па според тоа и градбата може да се детерминира во тој период, односно втората половина на IV век пред н.е. Неговиот крај се совпаѓа со големите промени што се случуваат во Византија и со доселувањето на Словените при крајот на VI век од н.е.

Ги спомнавте Словените. Може ли да ни кажете до какви сознанија дојдовте за нивните взаемни врски со античките Македонци?

ЌУШКОСКИ: Овде може да се зборува првенство за врските со древно-македонскиот народ, како еден палеобалкански народ. Јас ја поддржувам тезата дека Словените се повратници, а не доселеници на Балканот. Ова може да се поврзе и со преселбата на Венетите од балканските на европските простори. Но, тоа го согледава и на лексички план. Имено, во локалната терминологија, а и пошироко, познати се преку 30 зборови или основи кои влегуваат во составот на повеќе од 70 зборови кои соодветствуваат со латинскиот, односно грчкиот јазик. Меѓу нив се зборовите: олтар, под, порта, поган, виде, проба, од (одос), пеш, пешадери, Страте (стратос), комита, дома, склав, рана, пљага, скала и други. Оваа блискост или идентичност на лексички план може да се протолкува како резултат на меѓусебните заемности и врски на народите во античкиот

период, но и подлабоко во времето. Древномакедонскиот јазик како палеобалкански јазик, влегол во основата на повеќе јазици. Според некои лингвистички истражувања, голем фонд на македонски зборови се наоѓаат кај Хомер, односно неговите дела "Илијада" и "Одисеја", напишани пред повеќе од 3.180 години. Така, од наведените зборови, во неговите спевови се нашле и зборовите: видо, виде, дом, дома, оди(тис) и други. Што се однесува до соодветствувањата со латинскиот јазик треба да се има предвид дека изворот на латинскиот јазик е етрурскиот јазик и писмо, а Етрурците биле староседелци на Балканот, кои потоа се преселиле во Италија, пред Тројанската војна (1200 година п.н.е.). Слична е состојбата и во локалната топонимија. Називите на местата во најголем број имаат словено-македонско потекло, а само мал дел имаат грчко-латинска основа што упатува во времето на антиката, а можеби и пред тоа. Такви топоними се: Октиси, Вајтос, Дурако, Вердани, Марул и други. Но, има и такви кои се од понов период, а се однесуваат на времето од Римјаните. Таков е случајот со топонимите: Римски гробишта, Римска калдрма, Римско чешме и други. Како сведоци на минатото се јавуваат и топонимите; Градиште, Цитате, Голем пат, Римпатица, Царина и други. Освен нив, еден мал број останува со неутврдено потекло како: Шкука, Капарлец и други. Сето тоа укажува на взаемните врски, но и длабоките корени на македонскиот етнос на овие простори. Тој континуитет не е прекинат со доселувањето на Словените, туку напротив продолжил сè до денешни дни. Македонските Словени станале доминантна етничка група која целосно се наложила над затекнатите староседелци кои постепено ги асимилирале. Инаку, како можат да се објаснат бројните антички симболи и верувања кои ги среќаваме и денес тука? Меѓу нив ќе ги наброиме следните симболи: осмозрачната ѕвезда, како апотропејски симбол на ќерамиди (1937); шестолисната розета или шестозрачната ѕвезда, како архитектонски симбол (пред 1900); розета со дабов лист (венец), резба во олтар на црква 1930 година; Глупавиот Август, како традиционална маска во Вевчанскиот карневал и други симболи.

Објаснете за Словените и нивните врски со староседелците, но дали може да ни кажете за етногенетската припадност на жителите од овој круг?

ЌУШКОСКИ: За најстари жители на овие простори се наведуваат Бригите, Енхелеите, Дасаретите и Пајонците. Тие во изворите се јавуваат во различни периоди. Во времето за кое тука станува збор, македонско-хеленистичкиот период (крајот на III и почетокот на II п.н.е.) се спомнуваат само Дасаретите. Според некои автори, Дасаретите се сметаат за Енгелани (Енхелеи) и дека постои континуитет во нивната култура, поврзувајќи го тоа со наодите од Требенишката некропола. Како поткрепа на тоа е податокот кај Страбон дека Енгеланите се нарекувале Дасарети. Но, независно од тоа, сите овие етнички групации се вбројуваат во бригиската група кои биле главна компонента во етногенезата на античките Македонци. А тие, на овие простори се спомнуваат уште од времето на Филип II кој ги поразил Илирите во Линкестида во 358 година п.н.е. и ја проширил својата власт на запад од Лихнидското Езеро. Всушност, тој ги повратил освоените простори, а во следната битка (356 година п.н.е) границата била поместена до јадранскиот брег. Присуството на македонскиот елемент на овие простори е потврдено и преку бројните наоди, особено преку монетите (Касандар, 316 - 297 година п.н.е., Амфитол, II век п.н.е. и Тесалоника, II-I век п.н.е.) што укажува и на соработката на горномакедонските со долномакедонските племиња. Но, исто така, оваа претпоставка силна потпора наоѓа во големата сличност или идентичност со наодите од локалитетот "Три Челоусти" и "Вртуљка", кои претставуваат составен дел од некрополата "Требеништа", па може да се говори за жители од иста етничка припадност. Тоа што наодите од некрополата Синдос (Текелиево) кај Солун имаат непосредни и единствени аналогии во некрополата од Требениште, јасно укажува на македонската култура на просторот.